

"לקט יושר"-הלכות תלמוד תורה וכבוד כתבי הקודש

הרב עמיחי ישראל כינרתי

- א. הקדמה
- ב. תוכן העניינים
- ג. הלכות תלמוד תורה
- ד. כבוד כתבי הקודש

א. הקדמה

רבינו ישראל איסרליין (המהרא"י) היה אחד מגדולי חכמי אשכנז בסוף תקופת הראשונים (פעל לפני כחמש מאות וחמישים שנה), ואין כמעט סימן בשולחן ערוך שתורתו אינה מובאת בו. תלמידו, ר' יוסף ב"ר משה כתב ספר הנקרא "לקט יושר", הכולל בתוכו תיאור של מנהגיו של רבו וקיבוץ של הרבה מתורתו.

בס"ד מובאת כאן ההזדהר חדשה על קטעים מתוך ספר "לקט יושר", חלק יו"ד¹. עמ' 39-40 בענין לימוד תורה, ועמ' 58-59 בענין כבוד כתבי הקודש.

ב. תוכן העניינים

---

¹ הספר נמצא בכ"י מינכן 404 [מספר סרט במכון הלאומי לתצלומי כתב"י-1645]. הספר יצא לאור בדפוס ראשון, על-פי כתב היד, בשנת תר"ס ע"י הרב יעקב פריימאן זצ"ל, ומאז נדפס במהדורות צילום.

[הלכות תלמוד תורה]

- א. נגד הקפדה איזו שיטת תוסי ללמוד
 ב. כבוד לבחורים שלומדים תורה, ועדיפות מי שנאה במעשים וחסד
 לשכור הטוב שבמלמדים לבנו
 לימוד תורה לקטן חוטא
 עדיף לטרוח למען לימוד תורה
 להתחיל פרק חדש מיד אחר סיום פרק
 כללים בתלמוד ובחכמי הראשונים
 סיום ספרו ומסכת, וסעודה לרגל הגיעו לגיל שישים
 אין שואלין ממדרש על מדרש
 לימוד תורה בישיבה ביום חמישי יותר משאר ימים

הלכות כבוד כתבי הקודש

- הנחת ספרי קודש ע"ג ספסל ישיבה
 האיסור לזרוק כתבי הקודש
 שמירת הספרים חמורה ממניעת בזיונם
 הנחה של כתבי הקודש בדרגות שונות זה ע"ג זה
 חיוב השאלת ספרי קודש
 לימוד בספרים באופן שיכולים להתקלקל

ג. הלכות למוד תורה

[א] וזכורני, כשרוצה לקבוע השיטה² על התוסי³ זמן³, זה אמר בזה השיטה
 אני חפץ וזה אמר בזה השיטה אני חפץ, אמר לבניו איני רוצה שאתם
 מקפידים על השיטות.

² היינו קובץ מסויים של תוסי, וראה בשם הגדולים לג"ע הרב חיד"א מערכת ספרים ערך
 "תוספות שיטה".

³ תקופה שהיו לומדים בישיבה בפלפול וחרירות את התוספות על המסכת, ראה בשו"ת
 מהר"י ווייל סי' קסד עמ' ריג: "כשאנו מפלפלים ולומדים חריפות כגון בזמן התוספות אז
 אנו רגילים למשקל ולמטרח בדיקדוקים ובחילוקים דקים כמיעל פילא בקופא דמחטא",
 וראה בהערה 17 שם שהביא דברי ספר בית הלל. וכן בשו"ת מהר"י"ק סי' קסט ובשו"ת
 מהר"ם מינץ סי' קיט מובא הביטוי "תוסי זמן".

[ב] וזכורני שאמר, בחורים זקנים⁴ שלומדים כל ימיהם צריך לנהוג כבוד בהם. והיה משמע אפילו לקרות להם לספר תורה בלשון החבר⁵, וכן כבר שמעתי מהזקן מהר"ר שלמה שפירא זצ"ל. ולאחר פטירת הגאון זצ"ל אמר לי אדם נאמן משמיה הגאון זצ"ל, כשיש בחור שהוא נאה במעשים וחסד ואין לו מעלה בלימודו, לפי דעתו ראוי ליתן לו החבר⁶ יותר מאחר שאין הגון במעשיו ואע"פ שיש לו מעלה גדולה בלימודו. מצאתי מזה דלעיל⁷ ביו"ד בסימן רמ"ז⁸, ומיהו כיון שהוא חכם קצת, עיי"ש.

[ג] וזכורני, שביקשתי ממנו ללמוד את בנו שעות⁹ בשכר, מחמת טעמים שהיו לי. והשיב לי ע"י שליח¹⁰, אין חכמה ותבונה נגד השם¹¹, פירוש לעולם ישכור אדם הטוב שבמלמדים לבנו, ואל ילך אחר קורבה או אחר מיעוט שכר. וכן מצאתי ביו"ד בסימן רמ"ח¹², ואם יש כאן מלמד שלומד לתינוקות ובא אחר טוב ממנו וכו'.

[ד] ושאלתי לו, קטן שהולך בדרך לא טובה כגון משכב זכר ועובר על לאו לא תגנוב אם מותר ללמדו תורה¹³, ואמר ה"ן¹⁴.

[ה] וזכורני שאמר, אותם הבחורים העשירים המפונקים שעשו להם שולחנות, כשיושבין במקומן הופכין השולחן לאי זה צד שירצו ועליו הרבה ספרים, לא טוב הם עושים. אדרבה, כשמבקש אחר הספר ובא לו בטורח

⁴ כלומר, בחורי ישיבה, אנשים צעירים רווקים שהם לומדים תמיד. וראה בטוש"ע סי' רמד על הכבוד ליניק וחכים. הכוונה במלה "זקנים" היא לגדר של "זה קנה חכמה" (יעוין קידושין לב).

⁵ תואר כבוד לתלמיד חכם (פחות מהתואר "מורנו", המקביל לסמיכה לרבנות היום).

⁶ תואר "החבר".

⁷ תחילת הסעיף.

⁸ טור יו"ד, לפנינו בסי' רמד.

⁹ כלומר, קיצבת זמן מסויימת, וראה במנהגי וורמייזא לר"י שמש סי' רצא הערה 2.

¹⁰ על-מנת לשמור על כבודו של הכותב.

¹¹ משלי כא, ל.

¹² לפנינו בסי' רמה.

¹³ שהרי בחולין קלג, א ותענית ז, א שנינו שאין ללמד לתלמיד שאינו הגון. וכ"פ הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה פ"ד ה"א והשו"ע בסי' רמו סעי' ז.

¹⁴ כתב כאן המהדיר בדפוס ראשון: ואפשר דקטן שאני, אי נמי אליבא דבית הלל במסכת אדר"נ פ"ב ה"ט דסברי לכל אדם ישנה, שהרבה פושעים היו בהם בישראל ונתקרבו לתלמוד תורה ויצאו מהם צדיקים חסידים וכשרים.

גדול, זכור באותו מעשה מה שרוצה ללמוד¹⁵. כמדומה לי שמצאתי לו סמך ביו"ד¹⁶, בפרק ג'¹⁷, ולא באלו שלומדין מתוך עידון וכו'.

[ו] כשמגיד לבחורים ההלכות לא היה מסיים בסוף הפרק, אלא הניח קודם הפרק מעט, או אמר בפרק שני המשנה ומעט גמרא¹⁸. וגם אינו מניח בתיקו.

[ז] ר' אליעזר מטוך¹⁹ הוא בן אחותו של מהר"י²⁰. רמ"ם הוא ר' מנחם ממירשפורק באושטריך²¹, והוא תלמידו של ר' יצחק אופנהיים זצ"ל. לפי דעתי מקצת שמות שמעתי משאירי מהר"ר אייזק לוי זצ"ל.

רא"ם הוא ר' אליעזר ממעץ²², כן אמר לי מהר"י ס"ל מינץ יצ"ו. וכן אמר לי, מהר"יח הוא ר' יחזקיה²³.

כל היכא דכתוב הכי נהיגי במתיבתא, פירוש הקדמונים הגאונים. יונה אמר ר' זירא בפרק אלו טריפות²⁴, יונה פירוש שם חכם²⁵. וזכורני שאמר הגאון ז"ל שלומד בחד מקום השם מיונה. וכן מצאתי במסכת נדרים בפרק קמא²⁶, אמר ליה רב יונה היינו טעמא. וכן מצאתי בפרק הזהב²⁷ גבי אונאה, ר' יונה אמר אין להן. וכן בפרק נערה שנתפתתה²⁸, דתני יונה את בתי נתתי.

¹⁵ וכן מבואר במנחות ז, א במעשה דאבימי, עיי"ש.

¹⁶ ס"י רמו.

¹⁷ מהלכות ת"ת לרמב"ם פ"ג הי"ב.

¹⁸ כעין שמצאנו בסיום התורה בשמחת תורה שמיד מתחילים בפרשת בראשית. וכתבו הראשונים הטעם לכך, שלא יהיה פתחון פה לשטן לומר שכבר סיימו אותה ואינם רוצים לקרוא עוד, ראה בטור ס"י תרסט. וראה גם במהרש"א ע"ז יט, א ד"ה סליק.

¹⁹ הוא בעל התוס' שנקראים "תוס' טוך". הרבה מהתוס' הנדפסים על הגמ' הם תוס' טוך.

²⁰ רבי יחזקיהו ממיידיבורג, מאחרוני בעלי התוס', בן דורו של המהר"ם מרוטנבורג, שפסקיו מובאים רבות בהגהות אשרי.

²¹ וכ"כ בשו"ת מהר"י ווייל תחילת ס"י קלג, עיי"ש.

²² תלמיד רבינו תם, ורבם של הראב"ה ורבי אלעזר מגרמיזא בעל ספר רקח. רא"ם חבר את ספר יראים.

²³ ממיידיבורג, הנ"ל.

²⁴ חולין מג, ב. וכן בגיטין נט, א.

²⁵ וכ"כ בדרכי משה ס"י כ אות ד ובשו"ת הרמ"א סוף ס"י פג. ולא כמי שפירש שהכוונה לעוף יונה, ראה בב"י ס"י כ. ובראב"ה חולין ס"י אלף ופ"ה כתב את שני הפירושים. וראה בישי"ש חולין פ"ג ס"י ו.

²⁶ ט, ב.

²⁷ ב"מ נז, א.

²⁸ כתובות מו, א.

בפרק קמא דכתובות²⁹, אסבוה כופריה, אסבוה בביית גריס³⁰, כן שמע משמיה דמוהרר"י מולן.

טווסא, פאון בלע"ז, כן פירש רש"י בפרק כל הבשר³¹. נמר ליוופרט³². ראב"ן, ר' אליעזר ב"ר נתן³³.

כל היכא דכתיב בתלמוד³⁴ מאי עמא דבר הוי דן³⁵ לקולא, כמו שמוכח בתוס' בהקומץ³⁶.

ואמר לי מה"ר יודא אוברניק זצ"ל, רמ"ה הוא ר' מאיר הלוי, והוא היה בזמן האשירי³⁷. הר"מ מור"ם מהר"ם, הגי' שמות הכל חדא³⁸.

בסוף פרק יש נוחלין³⁹ פירש רשב"ם⁴⁰, פירוש ר' שמואל בר מאיר, דהא דקיימא לן הלכה כרשב"ג במשנתינו היינו משנה אבל ברייתא לא. אבל היכא דאמרינן משנה היינו נמי ברייתא, כדאמרינן בעלמא⁴¹ משנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי, משום הכי קיימא לן כוותיה בין משנה בין ברייתא. זה חפצתי לכתוב אע"פ שכתב אות בבבא בתרא, ולא שמעתי מן הגאון זצ"ל שיש בו חידוש יותר משאר גמ'.

פרק ג' דסנהדרין⁴², אמר עולא מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה, שנאמר מפר מחשבות ערומים וגו'⁴³. ופירש רש"י שם, דאגת הלב על מזונותיו של אדם מועלת מהניא לשכח ממנו תלמודו וכו'. לישנא אחרינא, מחשבה

²⁹ ג, א.

³⁰ יתכן שהיה לפניו כתוב: "אסכוה".

³¹ חולין קטז, א.

³² כ"כ רש"י בירמיהו כג, יג.

³³ גדול חכמי אשכנז בדורו של ר"ת. נולד בערך שנת ד"א תת"ן והאריך ימים. כתב את ספר אב"ן העזר.

³⁴ ברכות מה, א, עירובין יד, ב, פסחים נד, א.

³⁵ נראה שצ"ל: דין.

³⁶ מנחות לה, ב ד"ה פוק, בשם ר"ת, ולא כרש"י שם.

³⁷ רבה של טולידו בספרד בדור שלפני הרמב"ן. פעל כשני דורות לפני הרא"ש.

³⁸ למהר"ם בן ברוך מרוטנבורג.

³⁹ ב"ב קלח, א.

⁴⁰ ד"ה יורשין.

⁴¹ גיטין סז, א.

⁴² כו, ב. בגליון נוספה כאן הערת ר' אבי עזרי שטיין: "אומר אני אבי העזרי שהוא בפרק זה בורר, שהוא פרק שלישי לפי גירסת רש"י, אכן בספרים שלנו פרק זה בורר כתוב לפרק שני במסכת". וכ"כ ר' אבי עזרי גם לקמן עמ' 49. וראה מש"כ ב'מוריה' שנה כב גליון ח-ט עמ' ה שגם בהגהה בפירוש ר"י אלמדארי על סנהדרין משמע שהיו ספרים בהם פרק זה בורר היה פרק שני בסנהדרין.

⁴³ איוב ה, יב.

שאדם מחשב כך וכך תעלה בידי מועלת להשבית הדבר שאין מחשבתו מתקיימת, ואפילו לדברי תורה כגון האומר עד יום פלוני אסיים כך וכך מסכתות בגירסא וכו'. וזה עיקר⁴⁴, וגם זה חפצתי לכתוב כמו שפירשתי לעיל.

[ח] ביום שסיים הגאון זצ"ל ספרו⁴⁵ עשה סיום למסכתא⁴⁶, וזימן אליו ב' זקנים כדי לפוטרו גם מסעודת שישים⁴⁷.

[ט] וזכורני, ששאלתי לו באגדות התלמוד מזה לזה, ואמר אל תשאלוני ממדרש על מדרש⁴⁸.

[י] וזכורני, שהוא מאריך ביום ה' על הישיבה יותר משאר ימים⁴⁹. ואמר לי מהר"א ס"ל זצ"ל, כן המנהג בניאושטט.

ד. כבוד כתבי הקודש

[א] וזכורני, שאינו רוצה שיניחו הבחורים הספרים על הספסלים בבית החורף שישבו שם בני אדם⁵⁰. ועשיתי לו ספסל שגובה טפח או מעט יותר ועמד על אחד מן הספסלים, ושם מניחים הספרים⁵¹.

⁴⁴ וכ"כ ביד רמה שם שפירוש זה עיקר.

⁴⁵ שו"ת תרוה"ד, שהוא סתם "ספרו" הנזכר בספרנו. ומבואר כאן שרבינו סיים ספרו בשנת שישים לחייו, כעשר שנים לפני פטירתו.

⁴⁶ נהגו לעשות סעודה לסיום מסכת, ע"פ המדרש שה"ש רבה "שעושין סעודה לגמרה של תורה". והוא מבואר בראשונים בענין הסעודה שנהגו לעשות בשמחת תורה כשמסיימים את הקריאה בתורה, ראה באו"ז ח"ב סי' שכ ועוד ראשונים, וראה בשו"ת מהר"ם מינץ סי' קיט. מכיוון שהוא מנהג ברור, העדיף רבינו לסיים מסכת, ובסעודה זו לשמוח גם על סיום ספרו ועל הגיעו לגיל שישים.

⁴⁷ ראה מו"ק כח, א: "רב יוסף כי הוה בר שתין עבד להו יומא טבא לרבנן, אמר נפקי לי מכרת". נהגו לעשות סעודה לסיום ברוב עם לכבוד התורה, ועדיף במנין בשביל אמירת קדיש, ראה בשו"ת מהר"ם מינץ סי' קיט. רבינו זימן כחלק מהקרואים לסעודה גם שני זקנים כדי להודות להשם על יציאתו מכרת, כדן ברכת הגומל לברכה במנין ששנים מהם יהיו חכמים, ראה ברכות נד, ב.

⁴⁸ וכ"כ גאונים וראשונים שאין מקשין בדברי אגדה ואין משיבין עליהם, ראה תשובות הגאונים (הרכבו) סי' שנג, אוצר הגאונים לחגיגה עמ' 65 בשם רס"ג ורב האי גאון (וראה שם עמ' 60-59), ראב"ע בפירושו הקצר לשמות ב, ט, מורה נבוכים בפתחה, שו"ת הרמב"ם סי' תנח, חידושי הרמב"ן יבמות סא, ב, חידושי הרשב"א מגילה טו, א, מאירי שבת נה (ד"ה מעיקרי הדת להאמין) ושו"ת הרמ"א סי' ק. וראה טעם הדבר בבאר הגולה למהר"ל באר השישי פט"ו.

⁴⁹ אולי בגלל שביום ו' לא למדו בישיבה, ראה במנהגי מהר"ל עמ' תכא.

⁵⁰ כמבואר במו"ק כה, א שאסור לישב על המיטה שספר תורה מונח עליה. וראה בב"י סי' רפב שהביא דעות הראשונים האם נפסק כך להלכה, והאם רק בס"ת צריך להקפיד בזה ואם בספרי קודש אחרים.

[ב] וזכורני, כשהבחורים על הישיבה⁵² זורקים התוסי' איש לחבירו לפעמים היה מקפיד ואמר אין זורקין כתבי הקודש. וכן מצאתי במסכת סופרים בפ"ג⁵³, אין זורקין ספרים ממקום למקום ואין נוהגין בהן דרך בזיון. וכן מצאתי במסכת עירובין בפרק המוצא תפילין⁵⁴.

[ג] העתקתי ממה"ר יודא אוברניק זצ"ל שהעתיק ממה"ר פנחס יצ"ו ששמע מן הגאון זצ"ל. בפרק מי שמת⁵⁵, כל כמה דמינטר עדיף טפי. מכאן אמר, מה שנהגו כשיושבים בעגלה שאין מקפידים אם יושבים על שק של ספרים מהאי טעמא דנטירותא עדיף מבזיון, כן הוא גבי תפילין, עיי"ש. וכן מצאתי ביו"ד בסימן רפ"ה⁵⁶, ואם היה מיוחד מפני הגנבים מותר אפילו לרכוב עליו.

[ד] וזכורני, שהיה מניח הגמ' לבד, והפירוש לבד, והתוסי' לבד, והפוסקים לבד. וכן מצאתי ביו"ד בסימן רפ"ה⁵⁷, אבל אין מניחין נביאים וכתובים על גבי חומשים⁵⁸.

[ה] וזכורני, שהיה אחד שלא היה רוצה להלוות לבחורים גמ' ופירושים, ואמר אם ירצה להלוות טוב ואם לאו אל ילך אל הישיבה⁵⁹.

⁵¹ כדעת רב הונא בירושלמי ברכות פ"ג ה"ה שאם היה גבוה טפח מותר, וכ"כ ביוסף אומץ עמ' 278. ולא כדעת רבי זירא שם, שדי בהגבהה של כל שהוא, ולא כדעת תוסי' מו"ק שם (ד"ה וכף) שהגבהה לא מועילה.

⁵² כלומר, בישיבה.

⁵³ הי"ב, ובמהדורת היגר הטי"ז.

⁵⁴ צח, א.

⁵⁵ צ"ל פרק מי שמתו, ברכות כד, א.

⁵⁶ לפנינו בסי' רפב. והוא ע"פ ברכות יח, א.

⁵⁷ לפנינו בסי' רפב.

⁵⁸ והוא ע"פ מגילה כז, א. שם מבואר שאסור להניח נביאים וכתובים על גבי חומש או חומש על גבי ס"ת, וכתבו בשו"ת הר"י מיגש סי' צב ובספר חסידים סי' תתקט שגם תורה שבע"פ אסור ע"ג תורה שבכתב, והוא כשי"כ מנביאים וכתובים. בתוסי' ב"ב יג, ב (ד"ה רבי יהודה) כתב שדוקא כך, אבל נביאים ע"ג כתובים או להיפך מותר. ומשמע שא"צ לדקדק יותר ממה שזכר בגמ' במפורש. ורבינו החמיר על עצמו לדקדק בזה איזה ספר יותר מקודש ומוקדם מהספר השני. לקמן בסעי' ו כתב שהבחורים הניחו פירושים ותוסי' על הגמ' בשעת הלימוד, ויתכן שגם רבינו לא החמיר בשעת הלימוד.

⁵⁹ כעין זה כתב בשו"ת הרא"ש כלל צג סי' ג שדין יכול לקנוס בתשלום מי שיש לו ספרים ואינו משאילם לאחרים, כשיש בעיר חוסר בספרים, וכי"פ הרמ"א חו"מ סי' רצב סעי' כ. וראה עוד בשו"ע הרב הלכות ת"ת פ"ד סעי' יג.

[ו] וזכורני, בשעת הישיבה הבחורים מניחים הפירושים והתוסי על הגמ' בשביל לימודם⁶⁰, ומתוך כך היו מקולקלים הגמ' או הפוסקים. והיה נדבר איך שייד לקלקל הספרים, והשיב הגאון זצ"ל לכך נכתבו בתחילה.

---

⁶⁰ ראה לעיל סעי' ד ובהערה שם.